

Prethodno priopćenje
UDK: 811.112.2'367.5
811.163.32'367.5

Primljen: 23. 1. 2017.
Prihvaćen: 22. 3. 2017.

DVA SPECIFIČNA TIPA ZAVISNIH SUREČENICA U NJEMAČKOM JEZIKU: KOMPLEMENTNE SUREČENICE S VEZNIKOM *WENN* I KAUZALNE SUREČENICE (V-1) S ČESTICOM *DOCH* S POSEBNIM OSVRTOM NA NJIHOV PRIJEVOD NA HRVATSKI

*Vesna Ivančević Ježek**

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

*Antonela Konjevod**

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

U ovome radu autorice predstavljaju dva specifična tipa zavisnih surečenica u njemačkom jeziku: komplementne surečenice za subjekt, objekt ili predikativ s veznikom *wenn* i kauzalnu surečenicu s glagolom na prvoj poziciji i s modalnom česticom *doch*. Za oba tipa iznesene su glavne sintaktičke značajke s osvrtom na dvojben status prvoga tipa. Slijedi značenjska raščlamba na konkretnim primjerima surečenica iz suvremene njemačke publicistike koja ističe glavne elemente takvih zavisnih surečenica na koje treba obratiti pozornost prilikom prevođenja. Uz navedene se primjere predlažu obrazloženi načini prevođenja.

Ključne riječi: komplementne surečenice s wenn, kauzalne surečenice V-1 s doch, hrvatski prijevod, faktičnost, hipotetičnost

1. UVOD

Povod za pisanje ovoga rada su problemi u prevođenju dvaju tipova njemačkih zavisnih surečenica koji su slabo zastupljeni u nastavi njemačkoga kao stranog jezika u Hrvatskoj, a čini se i u drugim zemljama ako se može suditi po javno dostupnim studijskim programima. Radi se o zavisnim surečenicama s veznikom *wenn* koje imaju sintaktičku ulogu subjekta, objekta ili predikativa, pa ćemo ih ovdje nazivati subjektivnim i objektivnim rečenicama zato što je razgraničenje predikativa i subjekta u ovom slučaju manje bitno, te

* vesna.ivancevic@zg.t-com.hr

* akonjevo@ffzg.hr

o kauzalnim surečenicama u postpoziciji u odnosu na glavnu surečenicu s finitnim glagolom na prvome mjestu (u inverziji) i modalnom česticom *doch*. Primjeri kojima ćemo se poslužiti uzeti su iz novinskih tekstova i iz djela novije njemačke književnosti objavljenih također u hrvatskom prijevodu te u nešto manjoj mjeri iz gramatika.

U nekim tradicionalnim gramatikama kojima se služe jezični praktičari ove su rečenice slabo zastupljene ili uopće nisu zastupljene. Tako gramatika autora Helbig i Buscha, na koju se u nemaloj mjeri oslanja¹ jezična nastava za studente germanistike na filozofskim fakultetima u Zagrebu, Rijeci i Osijeku te na Odjelu za germanistiku Sveučilišta u Zadru, zavisnu surečenicu s veznikom *wenn* prepoznaje u funkciji adverbijalne vremenske (temporalne), pogodbene (kondicionalne), uz česticu *auch* i dopusne (koncesivne) surečenice (Helbig i Buscha, 2001: 414 i slj.), zatim atributne surečenice (Helbig i Buscha, 2001: 596), kao optativnu nezavisnu surečenicu (za izražavanje želje) (Helbig i Buscha, 2001: 185, 620), kao zapovjednu rečenicu (nakon gubitka nezavisne surečenice) (Helbig i Buscha, 2001: 619), a tek skriveno pod naslovom „Zavisne surečenice bez veznika“ kao inačicu subjektne surečenice s veznikom *dass* (Helbig i Buscha, 2001: 566). Druga standardna gramatika „Duden“ takve rečenice također obrađuje na vrlo oskudan način stavljajući ih u kategoriju faktivnih zavisnih surečenica uz napomenu da one naglašavaju kako je posve otvoreno hoće li iskazani sadržaj nastupiti ili neće (Duden, 2005: 1056).

Druga zavisna surečenica koja je predmet ovoga rada, ona kauzalna bez veznika i s česticom *doch*, u gramatici se Helbig i Buscha i ne spominje, Duden ju naziva tek glavnom rečenicom „neobične strukture“ (Duden, 2005: 1060), kod Erben nalazimo samo jedan primjer u kontekstu uloge čestica *ja*, *doch* i *nämlich* pri spajanju glavnih rečenica, i to bez dodatnog komentara (Erben, 1972: 194), ali je možemo naći primjerice u radu Dietera Borsta (Borst, 1985: 11 i dr.), u velikoj gramatici G. Zifonun i sur. (Zifonun i sur., 1997: 2298 i slj.), kod Engela (Engel, 1988: 269) i posebno u radovima K. Pittner (Pittner, 2011).

2. SINTAKTIČKE ZNAČAJKE

Prije semantičke analize i prijedloga za prijevod, krenut ćemo od nekih formalnih i funkcionalnih sintaktičkih pitanja vezanih uz tvorbu ovih tipova zavisnih surečenica u njemačkom jeziku. Subjektne, objektne i kauzalne surečenice u njemačkom su jeziku – kao i u hrvatskome – zavisne surečenice koje se uvrštavaju u osnovnu surečenicu koja može biti glavna (nezavisna) ili

¹ http://www.ffzg.unizg.hr/german/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=72&Itemid=1;
http://www.ffri.uniri.hr/files/studijскиprogrami/2015-2016/GER_program_preddipl_2015-2016.pdf;
http://www.unizd.hr/Portals/9/silabusi/2016-17/ZR%20Njemacke%20jezicne%20vjezbe%20I_hr.pdf ;
<http://sokrat.ffos.hr/ff-info/kolegiji.php?action=show&id=506> (28. 12. 2016.)

neka druga zavisna surečenica. Takav zavisnosloženi (subordinativni) odnos njemačko nazivlje poznaje kao *Satzgefüge* (Helbig i Buscha, 2001: 564), koji se bitno ne razlikuje od hrvatskog uvrštavanja zavisne surečenice u glavnu (ili nadređenu zavisnu) surečenicu pri čemu ona preuzima funkciju nekog od članova te rečenice, u prvom slučaju subjekta ili objekta, a u drugom priloga (adverbijala) kojim se predikatu osnovne surečenice pridodaje obrazloženje o okolnostima u kojima se vrši radnja (Silić i Pranjković, 2005: 334).

2.1. Prvi tip koji ovdje opisujemo pripada skupini zavisnih subjektivnih i objektivnih surečenica koje se u osnovnu surečenicu uvode veznim sredstvima (*eingeleiteter Nebensatz*) pri čemu je ovdje veznik *wenn*.

2.2. Za predmetni tip kauzalne surečenice treba reći da pripada zavisnim surečenicama koje se asindetski povezuju s glavnom surečenicom, a finitni oblik glagola je na prvom mjestu (inverzija), pa ćemo ih dalje zvati kauzalne rečenice V-1. Iskustveno najfrekventniji predstavnik rečenica V-1 je pogodbeno rečenica (primjer: *Habe ich am Wochenende Zeit, lese ich das Buch*. Helbig i Buscha 2001: 474), nešto manje se javlja dopusna rečenica (*Habe ich auch nur wenig Zeit, ich werde das Buch lesen*. Helbig i Buscha, 2001: 474).² U kauzalnoj surečenici V-1 na drugoj se poziciji nalazi subjekt na koji se naslanja nenaglašena modalna čestica *doch*. Doduše, njezina nenaglašenost počiva na čisto gramatičkoj konstataciji jer se ovaj tip prema našem iskustvu, ali i prema literaturi (usp. Borst, 1985: 77; Engel, 1988: 269) javlja isključivo u pisanim tekstovima. Čestica *doch* je za ovaj tip kauzalnih surečenica konstitutivna, što znači da bi bez nje bila moguća različita značenjska tumačenja surečenice, npr. kao pogodbene (usp. Pittner, 2011: 17.) Tvrdnja K. Pittner u istome radu kako je ta čestica u ovome značenju potisnula stariju česticu *ja* (Pittner, 2011: 16) može biti zanimljiva naiđemo li i na takav primjer.

2.3. Zanimljiv je još i položaj zavisne surečenice u odnosu na nadređenu surečenicu. Za subjektivne i objektivne surečenice koje ovdje obrađujemo karakteristično je da dolaze poslije nadređene surečenice, dakle u postpoziciji. Kauzalne rečenice V-1 isključivo se javljaju poslije nadređene surečenice (Pittner, 2011: 17), za razliku od ostalih tipova subjektivnih, objektivnih i kauzalnih surečenica kod kojih pozicija nije relevantna te se učestalo javljaju kao prednje rečenice.

² Ovaj zaključak se poklapa sa statističkim podacima iz doktorskoga rada R. Giesingera (Innsbruck 1971) o učestalosti različitih vrsta antepozicioniranih rečenica prema kojoj je na vrhu pogodbeno. Usp. Erben, 1972: 296.

2.4. Naposljetku još valja kazati nešto o sintaktičkom određenju surečenica s veznikom *wenn*. Postoje razlozi za i protiv njihova proglašenja subjektivnim odn. objektivnim surečenicama. Tako neki autori (Kaufmann, Blatz, Boettcher i Sitta, Brinkmann, Engelen, Hartung), prema Fabricius-Hansen, stavljaju naglasak na njihovu pripadnost komplementnim surečenicama (*ergänzende wenn-Sätze*) koje uz to imaju i adverbijalno značenje te se mogu tumačiti kao transformacija surečenice s veznikom *dass* ako predikat nadređene rečenice dopušta povezivanje s pogodbenim argumentima.³ Sama Fabricius-Hansen smatra primarnom njihovu adverbijalnu funkciju, a da tek u drugom redu služe dopunjavanju predikata nadređene surečenice (Fabricius-Hansen, 1980: 179). U gramatici Zifonun i sur. čak je teško odrediti kojem su se tumačenju autori priklonili jer ističu temeljno adverbijalno značenje i kod surečenica s *wenn* u funkciji komplementa.⁴ Kod Engela se spominje među subjektivnim rečenicama (*Ausbausätze zum Subjekt*, Engel, 1988: 244) uz napomenu da se javlja povremeno, dok se objektna rečenica (*Ausbausätze zur Akkusativergänzung*, Engel, 1988: 244 i slj.) opisuje kao česta zamjena za surečenicu s *dass* kada nije riječ o činjenici, već o pukoj mogućnosti.

Nasuprot tome funkcija kauzalnih surečenica s glagolom na prvom mjestu i modalnom česticom *doch* posve je neprijeporna, iako se, vjerojatno zbog nevelike učestalosti, u nekim gramatikama ne navodi. Engel smatra da ta vrsta kauzalne surečenice zastarijeva (Engel, 1988: 269), što bi bilo zanimljivo preispitati u nekom drugom radu s primjerenim vremenskim razmakom.

2.5. U potrazi za mogućim hrvatskim sintaktičkim ekvivalentom subjektne odnosno objektne komplementne rečenice utvrdili smo da hrvatske gramatike prilično ujednačeno razlikuju tri tipa takvih rečenica. To su zavisnosložene izrične rečenice koje se povezuju veznicima *da*, *kako* ili *gdje*, kod Katičića i veznikom *e*, a predikat u nezavisnoj surečenici tvori glagol govorenja, mišljenja, osjećanja, percipiranja i sl. (Barić i sur., 2005: 468; Katičić, 2002: 325; Silić i Pranjković, 2005: 332 i slj.). Zatim su opisane zavisnoupitne rečenice sa širokim rasponom veznih sredstava od upitnih zamjenica preko upitnih priloga do upitnih čestica. Za njih je bitno da je ishodišna rečenica koja se uvrštava kao zavisna uvijek upitna (Barić i sur., 2005: 525; Katičić, 2002: 358;

³ Fabricius-Hansen, 1980: 162 i slj.; V. Petrović smatra da uporaba veznika *wenn* u subjektivnoj surečenici označava ponavljanje sadržaja zavisne surečenice, dok surečenice s veznikom *wenn* u funkciji objekta prema tom autoru dopunjuju samo neke česte glagole i izraze poput „mögen, hassen, gern haben, finden“ (V. Petrović, 2005: 15 i 22).

⁴ „Auch bei *wenn*-Sätzen in Komplementfunktion (...) bleibt die oben festgelegte Grundbedeutung des adverbialen *wenn*-Satzes erhalten.“ Zifonun i sur., 1997: 2287.

Silić i Pranjković, 2005: 331 i slj.). Treći tip subjektivnih ili objektivnih surečenica u hrvatskom su odnosne koje se uvode u osnovnu rečenicu odnosnim zamjenicama ili pridjevima, a osnovna surečenica može zadržati pokaznu zamjenicu (Barić i sur., 2005: 476; slično Katičić, 2002: 327; Silić i Pranjković, 2005: 331 i slj.).

2.6. Prije nego što se posvetimo značenjskoj razini s pomoću konkretnih primjera, želimo napomenuti da dobrim prijevodom smatramo onaj prijevod koji postiže efekt ekvivalentan onome izvornika (Pavlović, 2015: 47) a da stilski pritom treba zvučati prirodno i u duhu ciljnoga jezika. Budući da doslovan prijevod tim kriterijima često ne udovoljava, potrebne su razne strategije od kojih ćemo na ovom mjestu, s obzirom na našu temu, spomenuti samo sintaktičke strategije transpozicije i promjena u strukturi rečenice (isto, 57, 59-64).

3. ZNAČENJE

3.1. Pogledajmo sada na nekim primjerima iz djela novije njemačke književnosti kako su hrvatski prevoditelji postupili s rečenicama s veznikom *wenn* koje se mogu tumačiti kao subjektivne ili objektivne surečenice:

„Es wird noch ein großes Problem, wenn wir umziehen.“

Prijevod: *Bit će problema kada budemo selili.* (Ingrid Noll: Die Apothekerin. Hrvatski prijevod Branka Grubić, str. 196.)

„Wird es dir gleich sein, wenn du seinerzeit vielleicht im selben Regiment mit ihm stehst oder im selben Ministerium arbeitest, wenn er in denselben Familien verkehrt wie du, - vielleicht deiner eigenen Schwester den Hof macht ...?“

Prijevod: *Hoće li ti biti svejedno ako u svoje vrijeme budeš možda s njim u istoj pukovniji ili budeš radio u istom ministarstvu, ako se bude kretao u istim obiteljima kao ti – možda udvarao tvojoj rođenoj sestri?* (Robert Musil: Die Verwirrungen des Zöglings Törleß, prijevod Benjamin Tolić, str. 50.)

Moosbrugger mochte es nicht leiden, wenn man derart davon sprach.

Prijevod: *„... i Moosbrugger nije podnosio kada se o tome govorilo na taj način;...“* (Robert Musil: Der Mann ohne Eigenschaften, prijevod Andy Jelčić, str. 88.)

Vidimo da su prevoditelji u prijevodu odlučili zadržati veznik za koji su smatrali da odgovara vezniku u izvorniku. U prvom primjeru sročena je adverbijalna rečenica, no možemo se složiti da se smisao „nastanak problema prilikom selidbe“, čime bismo parafrazirali adverbijalnu rečenicu, ne udaljava bitno od izvorne sintakse sa subjektnom rečenicom prema kojoj će „selidba kao takva biti problem“. Značenski se element eventualnosti, tj. da selidba nije izvjesna, gubi.

Drugi primjer, čini se, formulira subjektnu rečenicu, iako ona s veznikom *ako*, kao što smo pokazali u 2.5., nije opisana ni propisana u hrvatskim gramatikama. Stoga je prihvatljivije tumačiti je kao pogodbenu rečenicu i osnovnu shvatiti kao pomalo krnju, što u upravnom govoru i nije problematično.

Treći primjer prijevoda surečenice s *wenn* podsjeća na zavisnoupitnu objektnu rečenicu koja, dakako, može imati veznik *kada*, no za to bi ishodišna rečenica morala biti upitna i glasiti: „Kada se o tome govorilo na taj način?“ Npr. s osnovnom rečenicom poput: „Pitao se kada se o tome govorilo na taj način“. Naš izvorni primjer stoga odgovara izričnoj objektnoj rečenici, pa bi veznik mogao biti *da*.

Poteškoće s ovakvim rečenicama proizlaze iz činjenice što se radi o surečenicama s veznikom *wenn* (obično vezanih uz korelat „es“ u nadređenoj surečenici) čija uloga subjekta ili objekta supostoji zajedno sa značenskim elementom „uvjetovanost“ ili „neutvrđena istinitost“ iskaza zavisne surečenice. Stoga ćemo razmotriti još nekoliko primjera s obzirom na pitanje jesu li vremenska ili pogodbena surečenica jedino rješenje za prijevod na hrvatski jezik i je li za odgovor uopće mjerodavna okolnost kako izvornu rečenicu određujemo na sintaktičkoj razini.

Kod prvog primjera

(1) „*Er ist schuld daran, wenn wir das Spiel verlieren.*“⁵

zavisna surečenica ne izriče tvrdnju da je utakmica izgubljena ili da će uopće doći do poraza kao što bi to vrijedilo da rečenica glasi „*Er ist schuld daran, dass wir das Spiel verlieren*“, dakle da je posrijedi uobičajena komplementna, u ovom slučaju objektna rečenica. Faktičnost „gubljenja utakmice“ u našoj rečenici s *wenn* nije određena.⁶ U glavnoj se rečenici, međutim, ističe (nečija)

⁵ Primjer, ali ne i obrada, posuđen iz Fabricius-Hansen, 1980: 162. Ovaj primjer sintaktički možemo odrediti kao objektnu surečenicu, bilo da je shvatimo kao realizaciju objekta uz pridjevski predikativ, bilo da „*schuld sein an*“ tumačimo kao glagolsku konstrukciju, pa bi se radilo o objektu s prijedlogom uz predikat.

⁶ Usp. kategoriju „*Wahrheitsbestimmtheit*“ kod Zifonun i sur., 1997: 2239. i dr.

neuvjetovana faktična krivnja za poraz čija pak istinitost ili neistinitost nije pobliže određena, ali koji nipošto nije faktičan. U prvom planu tog rečeničnog sklopa nije odgovor na pitanje hoće li biti poraza ili neće, nego je naglasak na faktičnom pripisivanju krivnje za nešto što ostaje hipotetično. Radi se o ispreplitanju jedne faktične predikacije (netko je kriv) s drugom koja ostaje hipotetična (hoće li se izgubiti utakmica ili ne). Značenje će nam biti jasnije ako zamislimo proširenu formulaciju na sljedeći način: „*Er ist schuld daran, dass wir das Spiel verlieren, wenn wir es verlieren (sollten).*“

No, neprijeporno je da zavisna surečenica u izvornom obliku ne uvjetuje predikaciju glavne surečenice kao što to čine pogodbene rečenice, dakle ne vrijedi da je „netko kriv samo ako je ispunjen određeni uvjet“, što bi bio slučaj da sročimo rečenicu s uobičajenom adverbijalnom surečenicom primjerice ovako: „*Er ist dann schuld an der Niederlage, wenn wir es ihm nachweisen können.*“ U ovakvu je primjeru posrijedi uobičajena pogodbena rečenica (*Konditionalsatz*).

Bez obzira na činjenicu da se u rečenici (1) ne radi o pogodbenoj rečenici u klasičnom sintaktičkom smislu, vodeći računa o odnosima faktičnog i hipotetskog, hrvatski prijevod mogao bi glasiti ovako:

(1a) „*On će biti kriv ako izgubimo (ovu) utakmicu.*“

Najprije je upadljiva promjena u glagolskom vremenu u odnosu na izvornu rečenicu, koja, naravno, nije proizvoljna. Ovdje je potreban hrvatski futur jer je značenje prezenta u hrvatskome više vezano za sadašnjost, a manje za budućnost nego u njemačkom, posebno ako ne možemo uzeti nesvršeni vid. Hipotetičnost poraza nužno implicira budućnost, što njemački prezent pokriva.

Zašto pak zavisnoj surečenici i u hrvatskom pristaje veznik *ako*, nakon što smo utvrdili da njemačka surečenica sintaktički nije pogodbena? Razmislimo najprije kako bi hrvatska rečenica izgledala kada bismo pokušali doslovno sročiti objektu surečenicu. Rekcija „biti kriv za što“ u hrvatskome, doduše, također postoji i mogli bismo formulirati da će (on) biti „kriv za to što“, međutim time bismo pretpostavku (o mogućem porazu) pretvorili u činjenicu, što ne odgovara izvornoj rečenici. Stoga bi u nastavku nakon „kriv za“ stilski bila prikladnija imenična konstrukcija poput „kriv za naš poraz“. Tada, međutim, opet smatramo da njome nije dovoljno istaknuta hipotetičnost poraza. Čini se da sinteza objektnog komplementa i uvjetovanosti, dakle korak skraćivanja kojim smo iz zamišljenoga „*schuld daran, dass wir verlieren, wenn wir verlieren sollten*“ došli do izvorne rečenice, u hrvatskom jeziku stilski i

sintaktički ne bi bio prihvatljiv na način da dobijemo objektu surečenicu, nego će prevladati funkcija pogodbene surečenice. Uzmimo sljedeći primjer:

(2) „*Heilig sagt, sie werde ausrechnen lassen, was es für den einzelnen Frankfurter bedeute, wenn eine solche 'Schmutzfink-Steuer' erhoben würde.*“
(Heilig prüft „Schmutzfink-Steuer“, FAZ, 15. 9. 2016.)

Ovdje bismo mogli pomisliti da je posljednja zavisna surečenica jednostavna pogodbeno surečenica jer ju možemo vrlo uvjerljivo prevesti kao

(2a) „*kada bi se ubirao porez na automobile-zagađivače*“.⁷

Međutim, na drugi pogled shvatit ćemo da ta zavisna surečenica korelira sa subjektom nadređene rečenice koja bi bez nje bila krnja, tj. ono što joj nedostaje ne bi bila priložna oznaka, već subjekt uz predikat „bedeudet“. Takvo se tumačenje može potkrijepiti prikladnom transformacijom, tj. nominalizacijom zavisne surečenice i njezinim uvrštavanjem kao subjekta u nadređenu zavisnu surečenicu na sljedeći način:

(2b) ... *was die Erhebung einer solchen 'Schmutzfink-Steuer' für den einzelnen Frankfurter bedeute.*

Time smatramo da je dostatno obrazloženo zašto zavisnu surečenicu ne smatramo adverbijalnom pogodbenom, nego subjektnom odn. komplementnom. Ali što to znači za prijevod? Bi li on glasio ovako:

(2c) „*Heilig je rekla da će zatražiti izračun što će značiti za pojedinog Stanovnika Frankfurta ako bi se ubirao takav 'porez na automobile-zagađivače*“.

Ili bismo radije trebali odabrati formulaciju poput:

(2d) „*Heilig je rekla da će zatražiti izračun što će značiti za pojedinog stanovnika Frankfurta ubiranje takva 'poreza na automobile-zagađivače*“.

Pokušat ćemo riječi još više približiti smislu:

⁷ Misli se na automobile s većom emisijom CO₂ i čestica, prvenstveno dizelaše, koje bismo kolokvijalno mogli nazvati i „prljavcima“.

(2e) *„Heilig je rekla da će zatražiti izračun opterećenja pojedinog stanovnika Frankfurta koje bi nastalo uvođenjem takva 'poreza na automobile-zagađivače'.“*

Tim rješenjem nismo samo izbjegli odluku o najprikladnijem glagolskom vremenu i načinu za izraz „erheben würde“, nego smo tumačenjem da „značenje poreza za stanovnike“ nije ništa drugo nego njihovo „opterećenje“ (koje svakako može biti veće ili manje kao što to i implicira upitna zamjenica „was“) omogućili kraće i jasnije povezivanje dviju surečenica u sintagmu nominalnih konstrukcija, dok izbor pojma „uvođenja“ umjesto „ubiranja“, što je inače osnovno značenje glagola „erheben“ uz pojam poreza, prenosi značenje neodređenog člana uz „Schmutzfink-Steuer“ koji služi kao pokazatelj da takav porez još ne postoji.

Pogledajmo treći primjer:

(3) *„Denn die Karriere von post-truth und seiner deutschen Entsprechung postfaktisch ging einher mit dem Aufstieg jenes Mannes, dem es scheinbar niemals etwas anhaben konnte, wenn man ihm offensichtliche Lügen nachwies.“*

(Gelogen, gelogener, postfaktisch, Matthias Heine, Die Welt, 10. 12. 2016.)

Slično kao u drugom primjeru poslužiti ćemo se nominalizacijom kako bismo pokazali da se i ovdje radi o subjektnoj rečenici:

(3a) *„... dem der Nachweis seiner offensichtlichen Lügen scheinbar niemals etwas anhaben konnte.“*

S obzirom na to da se radi o rečenicama s predikatom u prošlom vremenu i da se upotrebljava prilog „niemals“, čini se da ovu zavisnu surečenicu s *wenn* možemo tumačiti kao iterativnu (usp. Petrović, 2005: 16) u kojoj se govori o ponavljanju sadržaja. Za ovaj primjer stoga predlažemo sljedeći prijevod:

(3b) *„Karijera pojma post-truth i njegova njemačkog ekvivalenta postfaktisch pratila je uspon čovjeka kojemu, kako se čini,⁸ nikada nije nanesena nikakva šteta kad god bi mu se dokazale očigledne laži.“*

⁸ Autorice smatraju da se ovaj prilog, odn. modalna riječ ne upotrebljava u glavnom značenju „prividno“, nego kao sinonim za „anscheinend“.

Ili slobodnije:

(3c) *„Karijera pojma post-truth i njegova njemačkog ekvivalenta postfaktisch pratila je uspon čovjeka kojemu, kako se čini, svi dokazi o njegovim očiglednim lažima nikada nisu mogli ni najmanje naštetiti.“*

Prvi se prijevod oslanja na shvaćanje zavisne surečenice kao adverbijalne, ali uz pretpostavku istinitosti tvrdnje iskazane u predikatu (naime, da su laži uistinu dokazane), dok se drugi drži tumačenja zavisne surečenice kao subjektne. Vidimo da bitnih sadržajnih odstupanja između prvoga i drugog prijevoda nema. U oba smo slijedili shvaćanje da u ovoj surečenici s „wenn“ hipotetičnost zapravo nije iskazana. Razlike se stoga mogu ocjenjivati samo s gledišta stila, no o odabiru „boljeg“ prijevoda općenito bismo mogli raspravljati tek uzimajući u obzir kontekst i kotekst cjeline, što bi izašlo izvan okvira našeg predmeta interesa.

Kao četvrti primjer neka posluži prilično jednostavna rečenica:

(4) *„So reicht es nicht, wenn aus Fernost stammende Platinen, CD-Laufwerke und Netzteile in Deutschland zu einem PC montiert werden.“*
 („Als die deutsche Industrie noch kopierte“, Hellmuth Vensky, Zeit online, 23. 8. 2012. Govori se o uvjetima koji su morali biti ispunjeni da bi neki proizvod dobio oznaku „made in Germany“.)

Ovdje predlažemo prijevod sa zavisnom rečenicom:

(4a) *„Tako nije dovoljno da se od matičnih ploča, pogonskih uređaja za cd i mrežnih dijelova iz zemalja Dalekog Istoka u Njemačkoj sastavi računalo.“*

Ali isto tako bi dobar prijevod mogao glasiti i ovako:

(4b) *„Tako nije dovoljno od matičnih ploča, pogonskih uređaja za cd i mrežnih dijelova iz zemalja Dalekog Istoka u Njemačkoj sastaviti računalo.“*

Obje inačice prenose uglavnom istu zamisao, naime, da sastavljanje računala nije hipotetsko, ali i da na tome ne leži naglasak, već je bitno da se takvo sastavljanje računala u Njemačkoj ne ocjenjuje dostatnim (kako bi računalo dobilo oznaku „made in Germany“). Ne možemo utvrditi da bi različito

gramatičko shvaćanje izvorne rečenice imalo većeg utjecaja na smisao te time na prijevod.

I konačno primjer (5) kod kojeg je u prijevodu ipak potrebno odustati od adverbijalne rečenice:

(5) „*Es hat gar keinen Zweck, wenn Sie das Geld in den Sparstrumpf stecken. Sie müssen was dafür kaufen...*“ (Citat kancelara Helmuta Schmidta prema članku „*Neue Freude am Konsum*“, Heinz Blüthmann, *Die Zeit*, 21. 10. 1977.)

Prijevod ne može glasiti

(5a) „*Nema nikakvooga smisla ako stavite novac u čarapu.*“,

još manje

(5b) „*Nema nikakvooga smisla kada stavite novac u čarapu.*“,

nego

(5c) „*Nema nikakvog smisla da stavite novac u čarapu.*“

ili

(5d) „*Nema nikakvooga smisla staviti novac u čarapu.*“

Ovdje je i u hrvatskom prijevodu nužna subjektna surečenica jer se inače ne bi znalo što to nema smisla.

U prethodnim primjerima pokazali smo da prijevod za komplementnu surečenicu s veznikom *wenn* može biti i vremenska i pogodbena ili subjektna, odn. objektna surečenica te imenični subjekt ili objekt, ali i to da u konkretnom slučaju zbog jezičnih i kontekstualnih čimbenika nije prikladna svaka struktura.

3.2. Nakon pregleda raznih mogućnosti tumačenja i prijevoda komplementnih surečenica s veznikom *wenn*, sada ćemo razmotriti kauzalne surečenice V-1 s modalnom česticom *doch*. Kao što smo već rekli, za njih je karakteristično da stoje poslije surečenice na koju se odnose, ali ne možemo govoriti o

uobičajenoj sintaktičkoj subordiniranosti. Budući da nemaju veznik koji bi ih jasno odredio kao zavisne surečenice, a postoje i drugi tipovi surečenica s glagolom na prvom mjestu, bitno ih je prepoznati kao kauzalne. Stoga ćemo navesti neka zapažanja koja su proizašla iz dugogodišnje lektire i obrade njemačkih publicističkih tekstova u sklopu nastave različitih kolegija na preddiplomskom i diplomskom (prevoditeljskom) studiju germanistike na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, a koja se u velikoj mjeri poklapaju sa znanstvenom obradom koju nalazimo u radovima K. Pittner (prvenstveno Pittner, 2011).

Kauzalne surečenice V-1 uvijek se naslanjaju na prethodnu surečenicu čiji sadržaj obrazlažu, iako pravopisno mogu biti također odvojene točkom. Tipično dolaze na kraju neke složene argumentacije, a od uobičajenih vezničkih kauzalnih surečenica razlikuje ih činjenica da ne obrazlažu izravno sadržaj (točnije propoziciju) surečenice na koju se odnose,⁹ nego zapravo tumače kako je autor zaključio to što naprijed tvrdi ili što bi čitatelj također trebao uvažiti kako bi lakše prihvatio uvjerljivost prethodne tvrdnje.¹⁰ A te su okolnosti zahvaljujući modalnoj čestici *doch* prezentirane kao već poznate i same po sebi razumljive, svakako neprijeporne, ali pomalo izgubljene iz vida, zbog čega treba na njih podsjetiti.

Na primjere za takvu zavisnu surečenicu u književnim ćemo fikcionalnim tekstovima naići vrlo rijetko.¹¹ Češće se javljaju u publicističkim i analitičkim tekstovima o političkim i društvenim temama. Slijedi obrada nekoliko njih.

(6) „Vor allem der kritische Blick, den Clark auf Serbien richtet, findet im Land der k.u.k.-Nostalgie Zustimmung, entlastet er doch die Doppelmonarchie von dem Vorwurf, die Balkankrise fahrlässig auf die Spitze getrieben zu haben.“ („Anderes Land, anderer Krieg“, Gero von Randow, Matthias Krupa, Michael Thumann, Jan Roß, Joachim Riedl und John F. Jungclaussen, Die Zeit 32/2014.)

Jasno je da surečenica koja započinje s „entlastet“ predstavlja obrazloženje prethodne, ali za razliku od surečenice koja bi bila uvrštena npr. s pomoću veznika *weil*, ona daje obrazloženje koje posredno objašnjava odobravanje,

⁹ Usp. Pittner, 2011: 4 gdje autorica govori o pragmatičnoj subordiniranosti takvih surečenica te objašnjava zašto nisu konstituente surečenica na koje se odnose.

¹⁰ Usp. Pittner, 2011: 3 i slj.; Zifonun i sur. ove surečenice nazivaju perifernim kauzalnim surečenicama i ističu da čine plauzibilnim prethodno rečeno (Zifonun i sur, 1997: 2299).

¹¹ Autoricama to u pregledu šest romana 20. stoljeća nije uspjelo.

cjelovitija je kao informacija za sebe, ali svakako ostaje podređena i gramatički nesamostalna.

Prijevod bi mogao glasiti ovako:

(6a) *„Posebno kritički stav kojim Clark promatra Srbiju u zemlji k.u.k. nostalgije¹² nailazi na odobravanje. Ipak on oslobađa dvojnu monarhiju od optužbe da je nehajnošću balkansku krizu dovela do vrhunca.“*

Kauzalnost, dakle, signaliziramo jedino prilogom „ipak“. Iako smo surečenice razdvojili na dvije nezavisne surečenice, sama pozicija i uporaba zamjenice koja se odnosi na subjekt prethodne surečenice dostatne su za iskazivanje povezanosti.

Pogledajmo sljedeći primjer:

(7) *„Ein ehemaliger Drei-Sterne-Koch aus Mannheim, der in Wien ein Restaurant eröffnet? Sehr mutig, findet Katharina Seiser, hegen die Österreicher doch eine liebevolle Skepsis gegen Deutschland wie gegen den Michelin.“* (Lokaltermin, Süddeutsche Zeitung, 12./13. 11. 2016., S. 60.)

U ovom bismo primjeru stavili naglasak na opću poznatost stanovite skeptičnosti Austrijanaca prema Njemačkoj kojom se kao širim kontekstom objašnjava zašto K. S. smatra da je radnja iz prve rečenice hrabar potez, te bismo rečenicu preveli na sljedeći način:

(7a) *„Kuhar iz Mannheima kojemu je Michelin nekoć dodijelio tri zvjezdice u Beču otvara restoran? Katharina Seiser to smatra vrlo hrabrim s obzirom na to da Austrijanci (ipak) na Njemačku gledaju s nježnom skepsom jednako kao uostalom i na sam Michelin.“*

Odlučili smo se za veznički skup (*s obzirom na to da*) koji ističe neprijepornost i još dodali (fakultativno) prilog *ipak*. A mogli smo i nakon ...“to smatra vrlo hrabrim“ staviti točku i nastaviti s riječcom „Ta, Austrijanci prema Njemačkoj ipak osjećaju nježnu skepsu...“. Zaista, u mnogim se situacijama riječca „ta“ pokazuje bliska modalnoj čestici *doch*, pa bismo je za prijevod mogli upotrijebiti i u ovakvu kauzalnom kontekstu.

¹² U članku taj se izraz odnosi na Austriju.

Za treći primjer nudimo nekoliko mogućnosti.

(8) *„Die Spreuerhofstraße ist inzwischen eine Touristenattraktion, und das kann die Stadt gut gebrauchen – steht sie doch meist im Schatten des 15 Kilometer entfernten Tübingen, wo seit je der Schönggeist wohnt und sich das Altstadtensemble wie auf dem Silbertablett präsentiert.“* (Mut zur Lücke. Die schwäbische Stadt Reutlingen will die engste Straße der Welt retten. Die Zeit, 2. 8. 2012.)

(8a) *„Ulica Spreuerhofstraße postala je turistička atrakcija, što je grad, koji je uglavnom u sjeni 15 kilometara udaljenoga Tübingena, oduvijek doma ljubitelja ljepote sa savršeno reprezentativnim starim gradom, jedva dočekao.“*

Ovako se odnosnom surečenicom opisuju okolnosti koje tumače zašto je za gradić Reutlingen tako važno što je dobio svoju turističku atrakciju. Bliskost naših kauzalnih surečenica V-1 odnosnim surečenicama utvrđena je i u literaturi (Borst, 1985: 77). No, taj se odnos može prenijeti i na drugi način.

(8b) *„Ulica Spreuerhofstraße postala je turistička atrakcija, a to je za taj grad neobično važno. Treba, naime, znati da je Reutlingen uglavnom u sjeni 15 kilometara udaljenoga Tübingena, oduvijek doma ljubitelja ljepote sa savršeno reprezentativnim starim gradom.“*

Odlučili smo se za novu rečenicu i u njoj upotrijebili prilog „naime“ koji daje do znanja da rečenica u kojoj se nalazi objašnjava prethodnu. Novu smo rečenicu proširili dodatnom predikacijom („treba znati“) kojom signaliziramo da ćemo prikazati širi kontekst u sklopu kojeg treba shvatiti posebne okolnosti zbog kojih je razvoj turističke atrakcije za Reutlingen toliko važan.

Na kraju još jedan primjer koji pokazuje da se ovaj tip kauzalnih surečenica počeo javljati i tamo gdje ga ne bismo očekivali, pa čak i gdje mu zapravo nije mjesto:

(9) *„Mit dem Slogan „Kalte Jahreszeit? Mein Tipp: warm spielen für die WM!“ lief auch eine Werbekampagne mit Beckenbauer. Angeblich musste der DFB zu dieser Zeit so handeln, hätte er sonst nicht den Gesamtkontrakt mit dem Sportwettenanbieter fix machen können.“* (Das Beckenbauer-Syndrom, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 15. 9. 2016.)

Prijedlog prijevoda nama zanimljive rečenice glasio bi:

(9a) „*Navodno je Njemački nogometni savez u to vrijeme morao tako postupiti jer inače ne bi mogao sklopiti glavni ugovor s tvrtkom za sportsko klađenje.*“

U ovom je primjeru, a to ga čini zanimljivim, čak izostala modalna čestica *doch*, vjerojatno zato što se autoru nije svidjelo nizanje čestica *doch* i *sonst*, međutim iz konteksta se može jednoznačno utvrditi da se radi o razlogu zbog kojeg je Njemački nogometni savez navodno morao tako postupiti. Budući da ovdje nisu posrijedi tek neke prateće okolnosti i neki širi kontekst, pozadina neke konstelacije, dakle ono što je bitno određujuće za naš tip kauzalne surečenice, koju Zifonun i sur. nazivaju i perifernom (Zifonun i sur., 1997: 2298), već se navodi izravan, glavni razlog, smatramo da bi čak bilo prikladnije i jasnije da je autor upotrijebio uobičajenu kauzalnu rečenicu:

(9b) „*Angeblich musste der DFB zu dieser Zeit so handeln, da er sonst nicht den Gesamtkontrakt mit dem Sportwettenanbieter hätte fix machen können.*“

Činjenica da se odlučio za kauzalnu surečenicu tipa V-1 govori u prilog tome da ona postaje zanimljiva kao alternativa uobičajenim kauzalnim surečenicama i kada ne vrijede sve posebne okolnosti koje bi opravdale uporabu te podredne (supsidijarne) ili rubne (perifernu) kauzalnu surečenicu. Zasigurno se ne radi o trendu, ali svakako bi valjalo pratiti njezin razvoj u jezičnoj praksi.

Kauzalne surečenice tipa V-1 s modalnom česticom *doch* u našim su primjerima prevedene na razne načine:

- odvojeno u novoj nezavisnoj rečenici uvedenoj česticom *ta* ili prilogom *ipak*, a dolaze u obzir i *konačno*, *naposljetku*, *na kraju krajeva* i sl.;
- u zavisnoj rečenici s vezničkim skupom „s obzirom na to“ koji bi se mogao spojiti i s imeničnom konstrukcijom;
- subordinirano u odnosnoj surečenici i
- u zavisnoj surečenici podređenoj novoj nezavisnoj rečenici s predikacijom *treba znati*, a moguće su i formulacije poput *ne treba zaboraviti*, *sjetimo se* i sl.

Odabir najprikladnije hrvatske formulacije, naravno, ovisi o temeljitom shvaćanju implikacija izvornika i stilskoj vještini prevoditelja.

4. ZAKLJUČAK

Vraćajući se na postavljeno pitanje o primjerenom prijevodu komplementnih subjektivnih, objektivnih ili predikativnih surečenica s veznikom *wenn* hrvatskim adverbijalnim rečenicama, možemo zaključiti da očuvanje njihove sintaktičke funkcije nije bitan element. Važno je, međutim, razumjeti i znati procijeniti stupanj faktičnosti ili hipotetske određenosti iskaza u nadređenoj i zavisnoj surečenici, poznavati uporabu glagolskih vremena i načina (prije svega razliku u uporabi prezenta i futura u hrvatskom i njemačkom) te značenjskih nijansi uporabe člana u njemačkom. To će pomoći – imajući u vidu razne mogućnosti glede veznika i glede glagolskog vremena i načina - da se u hrvatskom ekvivalentu uspostavi što sličniji odnos kao i u izvorniku. Ne treba zanemariti ni mogućnost pretvaranja zavisne surečenice u imeničnu konstrukciju u hrvatskom prijevodu.

Prijevod kauzalnih rečenica V-1 s modalnom česticom *doch* iziskuje priličnu mjeru snalažljivosti i kreativnosti u iznalaženju dobrog ekvivalentnog prijevoda, kako se aluzivnost i suptilnost izvornika ne bi posve utopila u izravnoj kauzalnosti. Razlog treba tražiti i u činjenici da se te surečenice učestalo upotrebljavaju u stilski i sadržajno zahtjevnijim tekstovima. S druge strane, upravo taj tip surečenice, ako je prepoznat kao ono što jest, nudi široku lepezu prihvatljivih prijevoda, te će prevoditelju biti poseban izazov.

LITERATURA

- Barić, E. i sur. (2005) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Borst, D. (1985) *Die affirmativen Modalpartikeln doch, ja und schon. Ihre Bedeutung, Funktion, Stellung und ihr Vorkommen*. Tübingen: Niemeyer.
- Duden. Die Grammatik*. 7., völlig neu erarb. und erwei. Aufl. 2005. Mannheim, u.a.: Dudenverlag.
- Engel, U. (1988) *Deutsche Grammatik*. Heidelberg: Groos.
- Erben, J. (1972) *Deutsche Grammatik. Ein Abriss*. München: Hueber Verlag.
- Fabricius-Hansen, C. (1980) Sogenannte ergänzende wenn –Sätze. Ein Beispiel semantisch-syntaktischer Argumentation. U Dyhr, M., Hyldgaard-Jensen, K. i Olsen, J. (ur.), *Festschrift für Gunnar Bech*. Kopenhagen, 160-188.
- Helbig, G. i Buscha, J. (2001) *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin, München: Langenscheidt.
- Katičić, R. (2002) *Sintaksa hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb, HAZU: Nakladni zavod Globus.
- Pavlović, N. (2015) *Uvod u teorije prevodenja*. Zagreb: Leykam international.
- Pittner, K. (2011) Subsidiäre Begründungen. U Ferraresi, G. (ur.), *Konnektoren im Deutschen und im Sprachvergleich: Beschreibung und grammatische Analyse*. Tübingen: Narr (Studien zur deutschen Sprache), 157-182.
- Navod stranica prema Karin Pittner, Subsidiäre Begründung, <http://homepage.ruhr-uni-bochum.de/Karin.Pittner/SubsidBegr.pdf> (3. 1. 2017.)
- Petrović, V. (2005) *Syntax des zusammengesetzten Satzes im Deutschen*. Zagreb: Školska knjiga.
- Silić, J. i Pranjković, I. (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Zifonun, G., Hoffmann, L. i Strecker, B. (1997) *Grammatik der deutschen Sprache*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.

TWO SPECIFIC TYPES OF GERMAN SUBORDINATE CLAUSES: COMPLEMENT CLAUSES WITH THE CONJUNCTION *WENN* AND CLAUSES OF CAUSE WITH THE PARTICLE *DOCH*, WITH SPECIAL REFERENCE TO THEIR CROATIAN TRANSLATIONS

In this paper the authors present two specific types of subordinate clauses in German: subject, object and predicative complement clauses with the conjunction *wenn* and clauses of cause with the verb in the first position and the modal particle *doch*. After outlining the main syntactic features of the clauses with reference to the ambiguous status of the first type, the authors present a semantic analysis using concrete examples from contemporary German journalistic texts and highlight the main elements of such subordinate clauses to be considered when translating them into Croatian. In addition to the examples, they explain their translating methods.

Key words: complement subordinate clauses with *wenn*, clauses of cause with the verb in the first position with *doch*, Croatian translation, factual implications, hypothetical meaning